

українській науці, педагогіці і культурній традиції ХІХ століття. Його соціальні, філософські і педагогічні пошуки не лише узагальнювали наявний педагогічний досвід, але й спрямовували його в майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Драгоманов М. Народні школи на Україні серед життя і письменства Росії / М. Драгоманов. Женева-Балі-Ліон, 1877. С. 18-20.
2. Драгоманов М. О педагогическом значении малорусского языка / М. Драгоманов // Санкт-Петербургские ведомости, 1866. № 93.
3. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу / Драгоманов М. Львів, 1892. С. 282.
4. Драгоманов Михайло Петрович. Єго юбілей, смерть, автобіографія і спис творів. Зладив М. Павлик. Львів, 1896.
5. Україна: науковий двохмісячник українознавства / Державне видавництво України. 1924. Кн. 4.

ПАВЛЕНКО Юлія Григорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
(м. Полтава, Україна)

ПОЛТАВСЬКИЙ ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Полтавщина дала Україні багатьох людей, які прославили її ім'я у всьому світі. Серед когорти поважних постатей, ім'я визначного українського вченого, політика і політолога, публіциста, філософа, історика, громадського діяча, літературознавця, фольклориста, просвітителя і педагога Михайла Драгоманова (1841–1895), виділяється особливо яскраво.

Як влучно написав О. Міхно, директор Педагогічного музею України, «Михайло Драгоманов є одним з найпотужніших діячів і мислителів в українській науці, педагогіці і культурній традиції ХІХ століття. Його соціальні, філософські і педагогічні пошуки не лише узагальнювали наявний педагогічний досвід, але й спрямовували його в майбутнє, охоплювали епоху, що завершувалась, суперечливе сьогодення і, одночасно, передбачали епоху, що наближалась. У цьому розумінні, педагогічні пошуки Михайла Драгоманова, як власне, і всю інтелектуальну спадщину мислителя, можна назвати епохальними» [3].

Драгоманов мав великий авторитет серед своїх сучасників, його шанують

потомки та різнобічно вивчають науковці (В. Андрущенко, І. Гриценко, О. Замура, В. Короткий, О. Міхно, В. Погребенник, Т. Скрипка та інші дослідники), проте, як показав аналіз наукових джерел, на сьогодні не існує окремого цілісного дослідження початкового етапу (полтавського періоду) процесу формування світоглядних переконань вченого.

Загалом полтавський період у житті «першого українського політолога» тривав 18 років. Дослідники життєпису видатного українця В. Андрущенко і В. Погребенник зазначають: «Велич Михайла Драгоманова, нащадка службовця козацької держави Богдана Хмельницького й дворянського сина з Полтавщини, була «запрограмована» родинними традиціями предків» [1, с. 3].

Батьки Михайла Драгоманова – Петро Якимович Драгоманов і Єлизавета Іванівна Драгоманова (Цяцька) – походили із дворянських родів, що здавна мешкали на Гадяччині Полтавської губернії.

З опублікованих спогадів Олени Пчілки (Ольги Петрівни Косач), рідної сестри Михайла Драгоманова, дізнаємося про те, як відбувалося становлення світогляду, зокрема й педагогічного, майбутнього громадського діяча й видатного мислителя. Ольга Петрівна ретельно описує кожного, кого знала, із членів родини зі сторони батька й матері, власне, своїх батьків і вимальовує перед очима читача атмосферу повної родинної гармонії, взаємоповаги, а також – дбайливо вибудовані родинні традиції. Зокрема, з її спогадів розуміємо, що не дивлячись на дворянське походження Драгоманови були близькі до простого люду, селян, любили свій рідний край і працювали для його розвитку.

Турбота про дітей була в сім'ї пріоритетом. У них не було гувернерів і гувернанток і, за словами Олени Пчілки, маленьких Михайла, Івана, Ольгу, Варвару та Олену доглядала мама, за поміччю няньок; про духовний розвиток і про початок науки, себто книжної науки, яку, водночас, називали «хатньою» – дбав тато, котрий сам навчав дітей читати й писати [4, с. 43].

Українські народні казки стали для дітей Драгоманових «друзями», «а пісень чули ми за дитячі літа – стільки, що й не злічити!» – наголошує Олена Пчілка й свідчить, що «мама наша мала гарний голос; улюблена пісня її була «Ой не ходи, Грицю... Також вона згадує: «Усякі народні обрядності не минали нашого двору: колядування, посипання, запросини на весілля» тощо [4, с. 43-44].

У родині, в якій зростав юний Михайло Драгоманов, любили і цінували українську мову. «Українське слово було нашою рідною притаманною стихією», – пише Олена Пчілка й підкреслює, що «полтавська повітова людність, в ті давні часи, ще значно більше зберегла українські властивості, ніж пізніше» [4, с. 43-44]. Разом із тим, вона відмічає, що українською користувалися лише в побуті, а от з поважними гостями спілкувалися московською. Також доводилося опановувати науку із російськомовних

книжок.

Світогляд людини формує коло літератури, яку вона прочитала в дитинстві та юності. А книга була у Драгоманових справжнім культом. Син Михайла Драгоманова, Світозар, підкреслював, що його дід (батько Михайла Драгоманова) «мав значну книгозбірню чужоземної й російської літератури, що була духовною стартою молодого Михайла Петровича, в якого рано розвинулася жага до гуманітарних наук» [5].

Список книг, які Драгоманов-молодший прочитав у дитинстві, справляв неабияке враження. Хлопчик успадкував від батька захоплення творами Гоголя (уривки з «Тараса Бульби» діти вивчали напам'ять), встиг познайомитися з працями істориків Гізо, Маколея та Карамзіна, перечитав романи Дікенса, Текеря, Скота, твори Пушкіна і Лермонтова тощо.

Як зауважує О. Замура, Драгоманов-старший (Петро Якимович), притримувався ліберального педагогічного підходу. Наприклад, він домовився з керівництвом Гадяцького повітового училища, де навчався Михайло, що хлопчика не каратимуть за провини чи бешкетування, а у разі конфлікту невідкладно повідомлять батька й він сам поговорить з сином [2].

У Гадяцькому повітовому училищі Драгоманов навчався від 1849 року до 1853 року й з притаманним йому почуттям гумору називав «Гадяцьким Університетом». Під час навчання з-поміж інших дисциплін, виділяв історію, географію, мови, захоплювався античним світом.

У 1853 – 1859 роках Михайло Петрович навчався у Першій полтавській чоловічій гімназії, яка за словами сестри «дала юнакові багато (хоч і була вона школою тих давніх часів, далекою від ідеалу – і по методах навчання, і по звичаях педагогічних взагалі). Особливо вдалим був на той час, власне, сам склад учителів» [4, с. 51].

У віці 12-18 років юний Михайло Драгоманов під час навчання у Полтаві «зазнав благотворного впливу самої атмосфери ширення українофільського громадського руху» [1, с. 3]. Жага до гуманітарних наук утвердилася в гімназиста-Драгоманова остаточно, він назавжди захопився «історієюлюбовством» та мовознавством, під час навчання проявляв неабияку розумову працьовитість, належав до когорти найкращих учнів класу, мав широкі інтелектуальні інтереси, вивчав латинську, грецьку, французьку й німецьку мови, часто отримував похвальні листи й книги в якості нагород за успіхи у навчанні, а також був редактором гімназичного рукописного часопису.

Його педагогічний світогляд формувався передусім під впливом діяльності викладачів полтавської гімназії, відомих талановитих педагогів і сподвижників народного просвітництва. Зокрема, Михайло Петрович захоплювався викладанням історика Олександра Строніна і латиніста Казимира Полевича, яким згодом присвятив вдячні спогади – статтю «Два вчителі».

Одначе, серед випускників полтавської гімназії немає Михайла Драгоманова. Один із найуспішніших у навчанні гімназистів був виключений з останнього класу «за дерзость».

Про обставини цієї прикрої події докладно розповідає протокол засідання педагогічної ради Полтавської губернської гімназії від 24 лютого 1859 р. Напередодні у Михайла Драгоманова трапився конфлікт з наглядачем пансіону для гімназистів Казначєєвим. Учні збиралися вести до церкви, однак один з них, Івахненко, відмовився перевдягатися в мундир і хотів йти у звичайній куртці гімназиста. Наглядач наполягав на перевдяганні й назвав хлопчика «дурнем». Тут втрутився юний Драгоманов і зауважив наглядачеві, що той не має права лаятися. Під час суперечки Михайло сміявся. Наглядач сказав, що учень поводить себе по-дурному. У відповідь Драгоманов обіцяв дати наглядачеві «по фізіономії». Ображений наглядач написав рапорт, до Полтави викликали батька, якому директор гімназії запропонував висікти Михайла різками привселюдно, або, у разі відмови – виключити з гімназії без права вступу до якогось іншого навчального закладу. Петро Якимович заявив, що не бив малого Михайла і не може зганьбити його тепер, коли син став уже юнаком [2].

У справу втрутився попечитель Київського учбового округу Микола Пирогов, до якого належала полтавська гімназія, і Драгоманову-молодшому замість «вовчого квитка» виписали документ, яким засвідчили його задовільну успішність і зазначили, що учень полишає навчання за власним бажанням. Того ж 1859 року Михайло Драгоманов вступив до Київського університету Святого Володимира на історико-філологічний факультет й успішно його закінчив.

Отже, Михайло Драгоманов – одна з найвизначніших постатей серед видатних людей полтавського краю, хто активно долучився до формування української суспільної думки і поповнення загальнолюдської спадщини.

Початковим чинником становлення педагогічного світогляду Михайла Драгоманова стало родинне виховання, означене, передусім, впливом освіченого батька – Петра Драгоманова. Його освітній шлях, котрий розпочався у знаних закладах освіти полтавського краю – Гадяцькому повітовому училищі та Першій полтавській чоловічій гімназії, а також формальне та неформальне спілкування з педагогами та однолітками також мали значний вплив на світоглядні орієнтації виразника української національної ідеї.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В., Погребенник В. Велич Михайла Драгоманова. Життєвий і творчий шлях видатного українського мислителя. День. 2006., № 104. С. 3.
2. Замура О. Становлення світогляду. До 125-річчя з дня смерті Михайла Петровича Драгоманова. Полтавський краєзнавчий музей імені

Василя Кричевського. 2020. URL: <http://pkm.poltava.ua/ua/podii/1445.html>.

3. Міхно О. Михайло Драгоманов – теоретик і практик освітянської справи. Педагогічний музей України Національної академії педагогічних наук України. 01.10.2011. URL: <http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/dragomanov/>.

4. Олена Пчілка. Спогади про Михайла Драгоманова. Михайло Драгоманов у спогадах. / уклали І. С. Гриценко, В. А. Короткий. Київ: Либідь, 2012. С. 30–59.

5. Скрипка Т. Світозар Драгоманов про батька. Проект «Віртуальний музей родини Драгоманових-Косачів». 2021. URL: <https://www.facebook.com/100006430048679/posts/375547357801027>.

ПАХОЛЬЧУК Іван Степанович,
кандидат історичних наук, доцент,
Комунальний заклад «Уманський гуманітарно -педагогічний фаховий
коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»
(м. Умань, Україна)

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ У СТАНОВЛЕННІ ПАСІОНАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кожен народ має своїх пасіонаріїв, котрі підносять його духовну велич до найвищих світових висот. Їх справедливо іменують національними геніями. Серед цих достойників яскравою зіркою сяє ім'я однієї з найвеличніших співвітчизниць – Лесі Українки. Її творчість стала вершинним злетом національного інтелекту і свідомості українського народу в його історичному поступі й водночас видатним явищем світової літератури.

Хтозна, якби склалася доля Лесі Українки поза, в деяких випадках визначальним, впливом її дядька по матері - Михайла Драгоманова. Родина Драгоманових-Косачів – взірць української еліти, що належить до української інтелігенції та культурного середовища другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Інтелектуально-мистецькі надбання цієї сім'ї стали прикладом й об'єктом зацікавлення для багатьох науковців. Проте лише в незалежній Україні розпочалося всебічне та неупереджене дослідження місця і ролі родини Драгоманових-Косачів, зокрема й її найвидатнішої представниці Лесі Українки, в історії українського народу.

Значення М. Драгоманова в житті й творчості Л. Українки широко вивчали історики, літературознавці, культурологи, філологи, спільним переконанням яких є те, що світоглядні позиції, які виразно простежуються у громадській діяльності й літературній творчості Лесі Українки, сформовані під